

Debatt

Tue Hejlskov Larsen

Svar til John Lind

Betydningens struktur – problem, metode, materiale

På baggrund af artiklen “Er Knud den Helliges segl fra 1085 en forfalskning?” (Scandia 1985, s 19–32) er John Lind nu fremkommet med en detaljeret kildekritisk undersøgelse af først og fremmest J. Peringskiöld’s segltegninger. J. Lind har her grebet fat i et stort potentielt sfragistisk stofområde, som i det store og hele har været uberørt af forskningen og som i høj grad trænger til en systematisk behandling.

Der gøres nogle udmærkede iagttagelser, hvoraf de med direkte relevans for Knud den Helliges segl (tegninger) skal omtales senere i nedenforstående; men svaret på det basale spørgsmål for hele denne diskussion, nemlig hvilken af tegningerne af Knud den Helliges segl, der er den ældste, rokker John Linds analyse dog ikke ved: Det må stadigvæk være rimeligt at opfatte tegningen på side 88 (hos J. Peringskiöld), der som den eneste angiver skader på det nu tabte segl, som den ældste eller den tegning som er nærmest, medens de 2 øvrige sandsynligvis er rentegninger med henblik på senere trykning. Og det er vel også netop disse betragtninger som i sidste instans ligger bag henholdsvis Thomas Riis’ gengivelse af tegningen på side 88 hos J. Peringskiöld (*Les Institutions politiques centrales du Danemark 1100–1332*, Odense 1977, s 152) og angivelserne i *Danmarks Riges Breve (Diplomatarium Danicum*, 1. række, 2. bind, Kbh. 1963, s 45). – At anfægte dette og dermed udgangspunktet for min analyse, mener jeg kort sagt ikke der er grundlag for.

Noget helt andet og meget mere uhåndterligt er 1) hvor godt gengiver tegningen det ikke længere eksisterende segl? og 2) hvilke træk ved tegningen skal man anse for at være væsentlige, for de er tydeligvis ikke alle lige vigtige? Spørgsmål som i sagens natur kan/må resultere i et utal af mere eller mindre velfunderede gisninger. I hvert tilfælde vil såvel metodik som inddraget kildemateriale være afgørende for svarerne.

Hvor John Lind tager sit udgangspunkt i J. Peringskiöld’s øvrige segltegninger og dermed behandler spørgsmålet vedrørende tegningernes troværdighed, har jeg valgt at tage udgangspunkt i det middelalderlige seglmateriale ud fra den opfattelse, at her findes det egentlige grundlag for at analysere tegningen af Knud den Helliges segl. Det er klart, at jeg hermed implicit har det som en forudsætning, at Knud den Hellige ikke var en nydanner inden for det europæiske seglvæsen, men tværtimod måtte/ønskede at forholde sig til den eksisterende og allerede tydeligt typologiserede europæiske seglverden.

Et kriterium som synes ganske rimeligt, når man også inddrager segls retslige funktion (se evt. *Ritual versus skrift i højmiddelalderen*. Seglet: det manglende led mellem en visuel og skriftlig kultur. Carlsbergfondets Årsskrift 1986). At Knud den Hellige ikke nøje skulle have gennemtænkt og haft kendskab til seglets retslige funktion og afbildningernes symbolske betydninger og muligvis ”statsretslige” konsekvenser i forhold til sig selv og de

øvrigte europæiske konger og ikke mindst til deres seglafbildninger, finder jeg ikke sandsynligt, især ikke når man betænker hans aristokratiske baggrund og hans europæiske forbindelser.

Segls determinerende retslige funktion adskiller det fra andet kildemateriale f.eks. mønter. Det er derfor nødvendigt at foretage en nøje vurdering af kilderne, som er af en anden art, med henblik på deres vægtning og relevans for denne diskussion. Det er således for mig et krav: foretager man sammenligninger må det ske inden for et – funktionelt set – sammenligneligt materiale. Man kan følgelig ikke uden videre drage paralleller fra et materiale til et – funktionelt set – væsensforskelligt andet materiale; og slet ikke i denne forbindelse, når de europæiske, kristent-latinske kongesegl (herunder også J. Peringskiöld's segltegninger) fra ca 1000–1500 betragtes som en helhed i sin grovstruktur (legendeplacering, legender, motivvalg) udgør en så begrænset og konservativ tegn- og formverden – i modsætning til f.eks. mønternes motivverden (se evt. K. Skaare, Hersker-tegn og maktsymboler på norsk og annan nordisk middelaldermynt, i Kongens makt og ære, Oslo 1985). De mange muligheder for udformning af et kongesegl i 1000-tallet, som John Lind antager er tilstede, er der ikke grundlag for i det bevarede seglmateriale.

Med disse principielle præciseringer i mente vil jeg nu vende mig mod de konkrete indvendinger, som John Lind har fremført.

Kronetypen

John Lind har valgt at se de forliggende kronformer som inspireret af en byzantinsk type med pendilia, idet han henviser til samtidige mønter. Hertil kan jeg så indvende, at John Linds inddragelse af mønterne ikke kan have samme vægt som seglmaterialet, da mønterne dels ikke har samme funktion, dels i langt højere grad er udsat for politiske modeluner og stilsift (jfr. K. Skaare, *anf. a.*). Dernæst kendes kroner med pendilia på kongesegl først fra begyndelsen af 1100-tallet – primært på staufiske segl, subsidiært på enkelt danske segltegninger (formentlig med "inspiration" fra de staufiske segl).

Endelig skal den mulighed ikke udelukkes, at segltegneren har misforstået en hårfrisure.

Tronen

Sammenholder man den franske konge Philip d.I.'s 2. segltype (anvendt 1076–1108) med efterfølgende franske kongesegl er det åbenbart, at der ikke er det fjerneste spor af en bærende, krydsende klapstolskonstruktion som den man finder på J. Peringskiöld's tegninger eller f.eks. de senere franske kongers segl, men en bæk med 4 lodrette ben med løve- og grifudsmykninger. Tronetypen på J. Peringskiöld's tegninger er stadig et fænomen, som først kan påvises i seglmaterialet fra begyndelsen af 1100-tallet.

Højre håndstilling

På baggrund af den ældste tegning hos J. Peringskiöld vil jeg stadig hævde, at den halvåbne hånd ved hoften er så karakteristisk for scepterførende kongesegl fra ca 1200 og fremefter, at segltegneren ikke kan have misforstået håndens udformning – især ikke når man inddrager, at håndstillingen på de øvrige tegninger er ukendt i det eksisterende seglmateriale og desuden bærer præg af at være modificeret med henblik på en præsentabel trykning.

De flanderske grevesegl

Med henblik på John Linds henvisninger i forbindelse med argumentationen imod min foreløbige datering af legender med slægtsoplysninger og iøvrigt under diskussionen af de tidlige flanderske grevesegl vil jeg i første omgang gøre opmærksom på, at E. Kittel angiver det første ægte grevesegl til at være fra 1142 (E. Kittel, Siegel, Braunschweig 1970, s. 250–252). På den anden side vil jeg da indrømme, at John Linds argumentation ikke helt kan afvises så længe, at kildeforholdene er så uafklarede. En tiltrængt diplomatisk og sfragistisk analyse – lig den som J. G. Kruisheer har foretaget for det hollandske grevskab – vil formentlig bringe mere lys over sagen.

På baggrund af ovenstående vedr. J. Peringskiöld's tegning af aversen på Knud den Helliges segl må jeg derfor fastholde, at i hvert tilfælde højre håndstilling og klapstolen må repræsentere originale træk fra det tabte segl. I denne forbindelse vil jeg dog ikke helt udelukke, at John Lind kan have ret i, at et beskadiget scepter i højre hånd kan have undgået segltegnerens opmærksomhed. På den anden side giver John Linds gennemgang af J. Peringskiöld's segltegninger indtryk af (når man ser bort fra detaljerne), at segltegneren kun har suppleret tegningerne med fuldstændige angivelser, hvis der var et rimeligt grundlag herfor. Et manglende scepter på et kongesegl må trods alt have været et meget bemærkelsesværdigt træk for en tegner af J. Peringskiöld's type!

John Linds udmærkede påpegelse af, at stjernetrisserne på reversen lige så godt kan være en tilføjelse af tegneren, synes ikke at berøre helhedsbilledet: de ovennævnte anakronistiske elementer og dertil på reversen falkeryttertypen, som først anvendes på segl fra slutningen af 1100-tallet.

Greven fra Forcalquiers segl

Når John Lind i forbindelse med falkeryttertypen og "arveretstesen" inddrager segltegningerne fra 1860 (L. Blancard, *Iconographie des sceaux et bulles conservés dans la partie antérieure à 1790 des Archives Départementales des Bouches-du-Rhône*, Paris 1860) af greverne fra Forcalquier og generaliserer herudfra, skal man være opmærksom på følgende: 1) at ud af hele det seglmateriale jeg kender til er det tilsyneladende kun grever fra Forcalquier eller seglfører med tilknytning til denne slægt, der fører denne mærkelige typekombination; 2) at greverne ikke sad inde med grevskabet Province fra 1162, da det overgik til greverne af Barcelona og 3) at de endog i den efterfølgende periode skulle modtage deres eget grevskab i len af sidstnævnte grever, hvis de ikke ville miste det (J.-P. Poly, *La Province et la société féodale*, Paris 1976, s. 275, 345, 355, 357).

En nøjere undersøgelse af såvel seglmateriale som lensforhold i dette område ville sandsynligvis ikke afkræfte min "arveretstese" – snarere tværtimod.

Den franske konge Ludvig d. VII.'s segl

På lignende vis vil jeg tro, at John Linds eksempel med Ludvig d. VII.'s dobbeltsegl ved en nøjere undersøgelse vil bekræfte min opfattelse. Det er nemlig bemærkelsesværdigt, at titlen "dux aqvitanorum" kun forekommer på det franske kongesegls revers i den periode Ludvig er gift med sidste efterkommer af hertugslægten. Umiddelbart efter hans separation fra hende og hendes nye giftermål med den senere engelske konge Henrik Plantagenet (Henrik d. II.) dukker titlen op på engelske kongesegls reverser. Det ser således ud til, at hverken den franske eller den engelske konge i denne periode kunne betragte her-

tugdømmet som et len under deres overhøjhedsområde, men tværtimod måtte acceptere, at der var tale om et uafhængigt landområde så længe den sidste efterkommer endnu levede.

Konklusion

Sammenfattende vil jeg derfor stadigvæk hævde, at meget tyder på, når man inddrager meddelelserne om Erik Menveds og Kristoffers indbrud og ødelæggelse af Lundekirkens diplomsamling omkring 1300, at det tabte segl må være produceret i perioden 1300–1490 formentlig i Lunds domkapitel (jf. det manglende scepter og den bekronede falkerytter). I hvert tilfælde kan det tidligst stamme fra slutningen af 1100-tallet (jf. falkeryttertypen). Mest taler dog for perioden 1300 og frem til kantoren Boecius Johannis' meddelelse om Knud den Helliges segl – ca 1490 – det ældste vidnesbyrd herom.